

Pojem a změna

Zatímco Kant má za to, že „žádný pojem, ať už jakýkoli, by nedovoloval pochopit možnost změny“ (správně: nedovoluje), musíme trvat na tom, že také změnu, pohyb (a také čas) se musíme pokusit uchopit pojmově. Pochopitelně, že Kantův výrok něco znamená: znamená, že tradiční způsob pojmového uchopení nám vsutku selhává, když jde o čas, změnu a pohyb. Popření skutečnosti změny a pohybu a tím i času však nelze považovat za řešení; nicméně jako pokus může být blíže studováno a dovolí najít vady, které zas dále upozorní na jiné možnosti. Kantovo pojetí transcendentálních (apriorních) daností ukazuje směrem do „nitra“ lidského subjektu: sám Kant dává po užití termínu „apriorní názor“ do závorky za adjektivem „apriorní“ ještě vysvětlující „(vnitřní)“. Podle něho „představa času“ je „apriorním (vnitřním) názorem“ (B 48, česky str. 63). Mám za to, že Kantovou chybou je ustavení příliš ostrého protikladu mezi „vnitřním smyslem“ a mezi ostatními smysly: čas není o nic víc „subjektivní podmínkou“, umožňující všechny názory, než všeobecná povaha předmětných skutečností, o nichž nám poskytují poznatky (údaje) všechny běžně uvažované smysly (zrak, sluch, hmat atd.). Jsou to dokonce právě naopak naše smyslové zkušenosti, které nás učí anticipovat průběhy dění a událostí tak, že se samozřejmostí očekáváme pokračování toho, co se dělo před chvílí a co se ještě právě teď děje. Tzv. „vnitřní smysl“ je zkrátka také druhem vnímavosti, ale ne vůči předmětným skutečnostem, ale vůči „skutečnostem“ nepředmětným. A ty nejsou nehybné (jako je Kantovo „apriori“), ale jsou v pohybu k nám do naší přítomnosti, ale nikoli z minulosti, nýbrž z budoucnosti. Proto nejsou také předmětně postihnutelné, tedy očima, ušima, hmatem, chutí ani čichem vnímatelné. A právě proto, že zkušenost nesmíme omzovat na zkušenost t+ěchto tradičně uváděných smyslů, ale musíme vedle ní a proti ní respektovat zkušenost „vnitřní“ (aniž bychom to, co je takto nepředmětně vnímáno, chápali jako uzavřenost do subjektivity – vnitřní svět, tj. svět nepředmětných skutečností, se otvírá do „dáli“ a do „šíře“ neméně než svět předmětných skutečností, ovšem s jinou časovou kvalitou). S tou počítá i Kant, ale fixuje ji jako nehybnou, neměnnou, pro všechny (rozumné) bytosti bez jakékoli změny, bez jakéhokoli pohybu identickou; právě tady je třeba se od něho distancovat. Ale touto cestou se přece dala už celá řada kantovců (a novokantovců) tím, že „apriopri“ historizovala (a nejnověji interpretuje jako výsledek evolučního procesu).

(Písek, 040509-2.)